

ὡς καὶ εἰς τοὺς ἀρρώστους. Παιδευμένοι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον, καὶ ἐκ τοῦ θρησκευτικοῦ των ἐπαγγέλματος ἀνώτεραι πάσης κοσμικῆς ἰδιοτελείας, ἐνεργοῦσαι διαμιᾶς ὡς πνευματικαὶ καὶ σωματικαὶ παρήγοροι, ἀγρυπνοῦσι παρά τὴν κλίνην τοῦ ἀσθενοῦς, καταπραΰνουσι τοὺς ἐν φυλακῇ, καὶ διαπερῶσιν εἰς τὰ χειρότερα οἰκητήρια τῆς ἀθλιότητος, πρὸς παραμυθίαν τῶν τεθλιμμένων καὶ διδασκαλίαν τῶν ἀμαθῶν. Ὅπου αὐτὰ διοικοῦσιν, ἐκεῖ λάμπουσιν ἡ καθαριότης καὶ ἡ τάξις· ἐνῶ ἄλλα καταστήματα, ὅθεν αὐτὰ λείπουσι, φαίνονται προδήλως κατώτερα ὡς πρὸς τὰς δύο ταύτας ἀρετάς.»*

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΚΑΡΤΕΣΙΟΥ.

Ὁ ΠΕΝΑΤΟΣ Καρτέσιος ἐγεννήθη ἐν Ἄγῃ τῆς Τουρωνίας, τὴν 31ην Μαρτίου, 1596, ἀπὸ γονεῖς εὐπατρίδας. Νηπιόθεν ἦτον ἀσθενεστάτης κράσεως, ἔχων τοῦτο κοινὸν μὲ πολλοὺς ἄλλους μεγαλοφυεῖς ἀνδρας. Ἀνετράφη δὲ ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν ἐν τῷ γυμνασίῳ τῆς Φλεζίας, καὶ δὲν ἤργησε νὰ διαπρέψῃ μὲ τὴν ἄκραν του φιλομάθειαν.

Ἀποῦ ἐτελείωσε τὰ σχολαστικὰ μαθήματα καὶ τὴν λεγομένην τότε φιλοσοφίαν, εἶδε πάραυτα τὸ μάταιον αὐτῶν· ἐμαγεύθη ὅμως ἀπὸ τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας, ὠρισμένος ὢν ἐκ φύσεως νὰ τὰς ἀνακαινίσῃ. Ἐξελθὼν τῆς σχολῆς, παρήτησεν ὅλα τὰ βιβλία, καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἐξαλείψῃ ἀπὸ τὸν νοῦν του ὅ,τι ἀβέβαιον εἶχε μάθει, μὲ σκοπὸν νὰ μὴ δεχθῇ εἰς τὸ ἐξῆς παρ' ὅσα τὸν φανῶσιν ἀποδεδειγμένα διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς πείρας. Ἐφεύρηκεν ἔκτοτε τὴν ζητητικὴν καὶ ἀπορητικὴν ἐκείνην μέθοδον, ἣτις ἀπέβη μετὰ ταῦτα πρώτη ἀρχὴ πάσης πραγματικῆς ἡμῶν γνώσεως. Τὴν σήμερον δὲν αἰσθανόμεθα ἐντελῶς τὸ μέγεθος τοιοῦτου ἀγῶνος, διότι ἐπαιδεύθημεν εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν διδασκαλίαν, καὶ μᾶς φαίνεται φυσικὴ ὅσον καὶ εὐλογος· πρέπει ὅμως νὰ ἀναδράμωμεν εἰς τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἔζη ὁ Καρτέσιος, τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, ὅτε ἡ Ἀριστοτελικὴ φιλοσοφία ἐξουσίαζε δεσποτικῶς ὅλα τὰ πνεύματα, κατέχουσα τὰς πόλεις καὶ τὰ σχολεῖα, καὶ ἐφαίνετο μᾶ-

λιστα ἀναγκαῖον τῆς θρησκείας στήριγμα. Τὸ ν' ἀμφιβάλλῃ τις τότε εἰς τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, δὲν ἦτον ἀπλῶς νεωτερισμὸς, ἀλλ' ἀσυγχώρητος θρασύτης, καὶ τρόπον τινὰ ἐγκλημα. Πόσον ἰσχυρὸν νοῦν ἔπρεπε νὰ ἔχῃ δεκαεννέα χρόνων νέος, διὰ νὰ τολμήσῃ νὰ συντρέψῃ τοιοῦτον εἶδωλον, καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ ὅλων τῶν ἰδίων αὐτοῦ κρίσεων τὴν διόρθωσιν! Ἐπίσης θαυμάζει τις εὐρίσκων, ὅτι εἰς αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἡλικίαν ὁ Καρτέσιος εἶχε κάμει τὰς ὠραιότερας αὐτοῦ γεωμετρικὰς ἀνακαλύψεις, καθὼς φαίνεται μαρτυρούμενον ἀναντιρρόπως ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς ζωῆς του. Ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἔκρινεν ἀκόμη εὐλογον νὰ κοινοποιήσῃ τὰς νέας ἰδέας του, στοχαζόμενος ὅτι, ἂν περιγηθῇ καὶ ἴδη περισσοτέρους ἀνθρώπους, θέλει λάβει πλειότερας ἀφορμὰς νὰ τελειωθῇ εἰς τὴν ἀληθινὴν φιλοσοφίαν.

Ἦρχισε λοιπὸν νὰ περιηγήται, καὶ κατὰ τὸν μόνον ἀρμόδιον τρόπον εἰς τὴν κατάστασιν αὐτοῦ καὶ εἰς τοὺς καιροὺς ἐκεῖνους, ἐμβαίνων εἰς τὰ πολεμικὰ (1616). Ἐστράτευσε κατὰ διαδοχὴν, ὡς ἐθελοντῆς, μὲ τὰ Ὀλλανδικὰ στρατεύματα καὶ τὰ τοῦ Δουκὸς τῆς Βαυαρίας, καὶ κατὰ τὸ 1620 ἔτυχεν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Πράγας. Ἀλλ' ἂν καὶ διὰ τὴν θερμότητα τῆς νεότητος εὐρίσκε κάποιαν ἡδονὴν εἰς τοιοῦτον ταραχώδη καὶ πολυθόρυβον βίον, ἐστάθη πάλιν ἱκανὸς νὰ κατακρίνῃ δικαίως τοὺς αἱματωδεστάτους ἐκεῖνους ἀγῶνας, καὶ χωρὶς νὰ ζητήσῃ μῆτε προβιδασμὸν, μῆτε πλοῦτον, συγκατένευσε τόσον μόνον νὰ γείνη μέτοχος αὐτῶν, ὅσον ἐγχεῖναι διὰ ν' ἀκολουθῇ ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ἤθελε νὰ παρατηρῇ ἐγγύθεν. Δὲν ἔπαυεν ὅμως οὐδὲ ἐν μέσῳ τῶν στρατοπέδων τὰς μεταφυσικὰς καὶ μαθηματικὰς θεωρίας του, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐφήρμοζεν, ὅσας ἤρχετο εὐκαιρία. Ἐνῶ ἐφρούρει εἰς τὴν Βρέδαν, εἶδε κατὰ τύχην πρόγραμμα εἰς Βελγικὴν γλῶσσαν, ἔμπροσθεν τοῦ ὁποίου πολλοὶ εὐρίσκοντο συνηγμένοι· διελάμβανε δὲ αὐτὸ γεωμετρικὸν πρόβλημα, προβαλλόμενον ἀπὸ ἀγνωστὸν τινα εἰς τοὺς μαθηματικούς, κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ καιροῦ ἐκεῖνου. Ὁ Καρτέσιος, μὴ καταλαμβάνων τὰ Βελγικὰ, παρεκάλεσεν ἓνα τῶν θεατῶν νὰ τοῦ ἐξηγήσῃ τὸ πρόβλημα. Ὁ παρακαλούμενος ἦτον ὁ Βέκμανος, μαθηματικὸς καὶ αὐτὸς, καὶ γυμνασιάρχης τοῦ Δορτινοῦ σχολείου. Εὐρίσκων δὲ τὸ πρόβλημα δυσκολώτατον, ἔδειξεν ἀπορίαν πῶς νέος καὶ στρατιωτικὸς ἐρωτᾷ περὶ τοιούτων, καὶ, ἀποκρινόμενος εἰς αὐτὸν, μετεχειρίσθη ἤθος σχολαστικὸν καὶ ἀξιωματικόν, ἀρκετὰ σύνηθες εἰς τοὺς ὁμοτέχνους του. Μεγάλως ὅμως ἐθαύμασεν, ὅτε ὁ στρατιώτης ὑπεσχέθη χωρὶς δισταγμὸν τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος, καὶ τὴν ἔφερεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐπαύριον.

* Ἄλλοι δτι εἰς νοσοκομεῖα, ὅπου γυναῖκες ἐπιστατοῦσαι, καὶ ἀλιγότερα χρήματα δαπανῶνται, καὶ ἡ τάξις μᾶλλον ἐπικρατεῖ, καὶ ἡ ἀνάπαυσις τῶν πασχόντων μᾶλλον ἐξασφαλίζεται. Ἡ Χίος, ὅπου πρὸ τοῦ 1822 τὰ δημόσια καταστήματα διεύθυνον ἀριστα, ἔδωκε κατὰ τοῦτο ἀξιωματικὸν παράδειγμα· διότι τὸ νοσοκομεῖον αὐτῆς διέψαυεν μὴ τρικῶς αἰ σεβασμιώτεραι καὶ εὐγενέστεραι οἰκιδέσποιναί, συγκατοικοῦσαι μετὰ τῶν ἀσθενῶν, ἐπισκεπόμεναι καὶ παρηγοροῦσαι αὐτοὺς, προσωπικῶς ἐπιστατοῦσαι εἰς τὴν διανομὴν τῆς τροφῆς καὶ τῶν ἐνδυμάτων, εἰς τὴν καθαριότητα καὶ τὴν εὐταξίαν, ἐν ἐνὶ λόγῳ, διοικοῦσαι τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τοῦ νοσοκομείου καθ' ὃ σύστημα διεύθυνον, ὅτε ἦσαν νεώτεροι, τὴν ἰδίαν τῶν μικροτέρων οἰκογένειαν.

Ὁ Καρτέσιος διήγαγε τινὰς χρόνους τὴν φιλοσοφικὴν ταύτην καὶ πολεμικὴν ζωὴν τελευταίον ὅμως, ἰδὼν αὐτοφεί τὰς περὶ τὴν Οὐγγαρίαν δυσπραγίας καὶ συμφορὰς, ἀηδίασε τὰ στρατιωτικὰ, τὰ παρήτησε, καὶ ἐξηκολούθησε νὰ περιηγήται ὡς ἀπλοῦς ἰδιώτης. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ ὀλίγον ἔλειψε νὰ χαθῆ εἰς πονηρόν τι συνάντημα. Ἐνῶ, μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς βορείου Γερμανίας, ἐπέστρεφε διὰ θαλάσσης εἰς Ὀλλανδίαν, οἱ ναῦται τοῦ πλοίου, βλέποντες αὐτὸν πρᾶον καὶ ἤσυχον, τὸν ὑπέλαβον ἄπρακτον καὶ ἀνίδεον νέον, καὶ ἐνόμισαν εὐκολον νὰ θανατώσωσιν αὐτὸν διὰ νὰ κυριεύσωσι τὰ πράγματά του, ἐνῶ μάλιστα δὲν εἶχεν ἄλλον σύντροφον παρὰ ἓνα μόνον Γάλλον ὑπηρέτην. Ἀκολούθως συνεβουλεύθησαν μετὰξὺ των περὶ τοῦ πῶς νὰ ἐκτελέσωσι τοῦτον τὸν σκοπὸν, καὶ δὲν ἐδίστασαν νὰ τὸ κάμωσιν ἐπὶ παρουσία αὐτοῦ, στοχαζόμενοι ὅτι, ὡς ξένος, δὲν τοὺς κατελάμβανεν. Ἄλλ' ὁ Καρτέσιος, ἐνοήσας τὰ βουλεύματά των, σηκόνεται αἰφνιδίως, σύρει μὲ ὄρμη τὸ σπαθίον του, καὶ ἀπατεινόμενος πρὸς τοὺς ἀχρεῖους ἐκείνους εἰς τὴν γλώσσάν των καὶ μὲ θαρβύλεον τόνον, τοὺς φοβερίζει παρευθὺς νὰ τοὺς κόψῃ, ἂν τολμήσωσι τὸ παραμικρὸν νὰ τὸν βλάψωσι. Τότε αὐτοὶ, φοβηθέντες τὴν τάλμην του, τὸν ᾤδηγησαν ὅπου ἠθέλησε.

Διψῶν δὲ ἄσβεστον δίψαν θεαμάτων καὶ ἀκουσμάτων παντοδαπῶν, ἐπεσκέφθη ἀλληλοδιαδόχως τὴν Ὀλλανδίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἑλβετίαν, τὴν Τυρολίαν, τὴν Βενετίαν, καὶ τὴν Ρώμην. Ἀλλὰ, πρᾶγμα παράδοξον! δὲν εἶδε τὸν Γαλιλαῖον εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὸν Γαλιλαῖον τὸν πρὸ μικροῦ ἀνοίξαντα τῆς πειραματικῆς φιλοσοφίας τὸ στάδιον! Τὸ δ' ἔτι παραδοξότερον, πατέ δὲν ἠσθάνθη τὴν ἀξίαν τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρός, καὶ τοῦτο μόνον ἤθελε δεῖξαι ὅτι ὁ Καρτέσιος, ἀξιοθαύμαστος εἰς τὴν γεωμετρίαν, δὲν ἐγνώρισε τὴν μέθοδον τὴν μόνην ἱκανὴν νὰ προβιβάσῃ ἀληθῶς τὴν φυσικὴν. Ἐπιστρέψας δὲ ἀπὸ τὰς περιοδείας του, ἀνεθεώρησε τὰ διάφορα τῶν ἀνθρώπων ἐπιτηδεύματα, καὶ κατέλαβεν ὅτι τὸ μόνον ἀρμόδιον εἰς αὐτὸν ἦτον ἡ καλλιέργεια τοῦ νοῦς του. Θερμότατος δὲ ὦν καὶ δξύτατος εἰς ὅλα, ἐστοχάσθη ὅτι, ἂν μείνῃ εἰς τὴν Γαλλίαν, δὲν θέλει εἶσθαι ἀρκετὰ μονήρης, οὐδ' ἐλεύθερος. Ἐπώλησε λοιπὸν μέρος τῶν ὑποστατικῶν του, καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Ὀλλανδίαν (1629), ὡς διατριβὴν ἤσυχον καὶ ἐξαιρέτως ἀρμόδιαν εἰς ἀτάραχον καὶ ἐλευθεράν μελέτην. Ἐκεῖ ἐδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς μεταφυσικῆς, τῆς ἀνατομίας, τῆς χημείας, καὶ τῆς ἀστρονομίας. Συνέγραψε καὶ περὶ συστήματος τοῦ παντός, καθὼς τότε ἐννοοῦσεν αὐτὸ, ἀπέκρυψεν ὅμως τὸ πόνημα τοῦτο, ἀκούων τὴν φυλάκωσιν τοῦ Γαλιλαίου, καὶ ἴσως διὰ

φόβον παρομοίας καταδρομῆς ἐδέχθη ὑστερώτερα τὴν ἀπίθανον δόξαν, καθ' ἣν ὁ ἥλιος καὶ τὸ σύστημα τῶν πλανητῶν στρέφονται ὁμοῦ περὶ τὴν γῆν, ὡς πρὸ αὐτοῦ ἐδόξαζεν ὁ Τυχοβράχης.

Μέχρι τοῦδε ὁ Καρτέσιος δὲν εἶχεν ἐκδώσει κανὲν μαθηματικὸν σύγγραμμα ὅπως οὐδ' ἐκτεταμένον· πλήν ἢ εὐφυΐα του εἰς τὰς περὶ τὸ ποσὸν ἐπιστήμας, καὶ ἢ ἀπειρος πρὸς τοὺς συγχρόνους αὐτοῦ ὑπεροχὴ πολλὰκις εἶχον ἤδη φανερωθῆν ἀπὸ τὴν ἄκραν εὐκολίαν, μεθ' ἧς ἔλυε, παίζων σχεδόν, ὅσα ζητήματα ἐφαίνοντο εἰς αὐτοὺς δυσκολώτατα. Διὰ τὴν δξύτητα δὲ τοῦ χαρακτῆρός του, περιεπλέχθη εἰς φιλονεικίαν, ἐν αἷς ποτὲ μὲν εἶχε δίκαιον, ποτὲ δὲ ἄδικον. Τέλος, κινούμενος ἀπὸ τὰς προτροπὰς τῶν φίλων, ἢ καὶ ἀπὸ τὴν εὐγενῆ ἐπιθυμίαν νὰ κλείσῃ τὰ στόματα τῶν ἀντιπάλων, ὁ Καρτέσιος συγκατένευσε νὰ ἐκδώσῃ τὰς ἀνακαλύψεις του. Ἀλλὰ νομιζὼν ἀξιολογώτερας τὰς μεταφυσικὰς θεωρίας, περὶ αἷς τότε ἐνησχολεῖτο, παρὰ τὰς εὐρεθείσας ὑπ' αὐτοῦ γεωμετρικὰς μεθόδους, ὅπου ἴσως δὲν εὕρισκε πλέον ὄλην τὴν ἐπανουῶσαν εἰς τὰ νεοφανῆ χάριν, ἔδωκε τὴν γεωμετρίαν τοῦ ὄχι καθ' ἑαυτὴν, ἀλλὰ μόνον ὡς ἰδιαιτέρον κεφάλαιον τῆς περὶ μεθόδου πραγματείας, καὶ τοῦτο αὐτοσχεδίως καὶ μετὰ σπουδῆς τὸ ἔγραψεν. Οἱ δὲ μεταγενέστεροι ἀνέτρεψαν τὴν κρίσιν ταύτην, βλέποντες εἰς τὰ γεωμετρικὰ καὶ ἀλγεβραϊκὰ τοῦ Καρτεσίου τὸ λαμπρότερον δείγμα τῆς περινοίας του.

Τὰ δόγματα τοῦ Καρτεσίου, καίτοι πολλὰ ἐξ αὐτῶν φαντασιώδη καὶ ἄτοπα, διεδόθησαν ταχέως, καὶ μετ' ὀλίγον παντοῦ σχεδόν ἐπεπόλασαν. Εἰς τὴν Γαλλίαν μάλιστα παρέσυραν ὅλους τοὺς πλέον πεπαιδευμένους ἀνδρας τοῦ λαμπροῦ αἵματος Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'. Ὁ Βοσσουέτος, ὁ Φενελὼν, ὁ Μαλεβράγγιος, ὅλοι σχεδόν οἱ συγγραφεῖς οἱ συνιστῶντες τὴν περίφημον σχολὴν τοῦ Ροι-Ροι, ἐδέχθησαν τὴν νέαν φιλοσοφίαν, καὶ ὁ Πασχάλιος ἀπήλαυσεν ἐξ αὐτῆς τὴν θαυμαζομένην εἰς τὰς περὶ Ἰησοῦιτῶν ἐπιστολάς του διαλεκτικὴν δεινότητα. Τὸ τάγμα τοῦτο ἔκλινεν ἀργότερα· τὸ δὲ πανδιδακτῆριον μόλις ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀνάγκην, καὶ ὄχι πάλιν ἐντελῶς. Ἄλλ' ἡ μεταφυσικὴ τοῦ Καρτεσίου ἐπαθεν εἰς τὴν διάδοσίν της ὅτι πρέπει νὰ πάθῃ πᾶσα δογματικὴ φιλοσοφία. Καθεὶς, ἀφοῦ τὴν παρεδέχθη, τὴν μετεσχημάτισε κατὰ τὸν διανοητικὸν ἢ ἠθικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα· καθεὶς τὴν παρέλαβε καὶ τὴν ἀφήκεν ὅπου τὸν ἐσύμφερε, διὰ νὰ συνάξῃ συμπεράσματα, τὰ ὅποια πάλιν ἐγέννησαν νέα συστήματα. Τριουτοτρόπως καὶ τὰ πλέον ἀντικειμένα πρὸς ἀλληλα κατάγονται ἀπὸ τὴν αὐτὴν Καρτεσιανὴν φιλοσοφίαν.

*Ἐπεται συνέχεια.